

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

Does Orwell's 1984 Come True in China?

The Past, Present and Future of the Social Credit System

Neslihan Topcu¹

Aydın Adnan Menderes University, International Relations

ABSTRACT

The social credit system, which has been put into practice as a pilot in China since 2014 and expected to cover all Chinese citizens in 2020, is a system in which citizens are monitored and have a citizenship score is created by scoring their behaviors and attitudes. In this context, the paper aims to answer the question of what the social credit system is. In the article, the social credit system is examined under three headings. Firstly, the Cultural Revolution, which is thought to have an impact on shaping the social credit system, is emphasized. Secondly, it explains how the social credit system launched in 2014 works. Thirdly, what kind of problems the social credit system may encounter in the future is analyzed. After all these described, a general evaluation is made in the conclusion.

Key Words: China, social credit system, Mao Zedong, cultural revolution.

ARTICLE INFO

Received: 18.05.2020

Revision received:
25.08.2020

Accepted: 25.08.2020

Published online:
23.10.2020

¹ Corresponding author:

Master Graduate.

neslihan.topcu@outlook.com

Orcid: 0000-0002-0822-0062

Orwell'in 1984'ü Çin'de Gerçek Mi Oluyor? Sosyal Kredi Sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği

Neslihan Topcu¹

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ÖZET

2014 yılından itibaren Çin'de pilot yerlerde uygulamaya geçirilen ve 2020 yılı içerisinde ise tüm Çinli vatandaşları kapsamı beklenen sosyal kredi sistemi, vatandaşların izlendiği ve davranış ve tutumlarının puanlanarak bir vatandaşlık puanı oluşturulduğu sistemdir. Bu kapsamda makale, sosyal kredi sisteminin ne olduğu sorusunu ele almaktadır. Makalede sosyal kredi sistemi, üç başlık altında incelenmektedir. İlk olarak sosyal kredi sisteminin şekillenmesinde etkisi olduğu düşünülen Kültür devriminin üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak 2014 yılında başlatılan sosyal kredi sisteminin nasıl işlediği açıklanmaktadır. Üçüncü olarak ise sosyal kredi sisteminin ileride ne gibi sorunlarla karşılaşabileceği analiz edilmektedir. Tüm bu anlatılanların ardından sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

MAKALE BİLGİSİ

Alınma Tarihi: 18.05.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 25.08.2020
Kabul Edilme Tarihi: 25.08.2020
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 23.10.2020

Anahtar Kelimeler: Çin, sosyal kredi sistemi, Mao Zedong, kültür devrimi

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Yüksek Lisans Mezunlu
neslihan.topcu@outlook.com
Orcid: 0000-0002-0822-0062

Giriş

Teknoloji, günümüz insanının hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Çoğu insan, teknolojik aletlere sahip olmakla birlikte bunların olmadığı bir yaşamı da tasavvur edememektedir. Dünya nüfusunun % 60'ı telefon kullanmakta ve bu nüfusun % 49'u sosyal medyada da yer almaktadır (Statista Research Department, 2020 ve Clement, 2020). Teknolojik aletler aracılığıyla insanlar, çeşitli mecralarda sesini duyurabilmekte ve yaşanan olaylar karşısında daha aktif bir tutum sergileyebilmektedir. Bu yüzden teknoloji sayesinde insanların görece özgürleştiği düşünülebilir. Ancak teknolojiyle birlikte insanoğlu hiç olmadığı kadar kontrol altında ve sandığı kadar da özgür değildir. Teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte insan hayatının kontrol altında tutulması daha kolay bir hâle gelmiştir. İnsanlar; Twitter, Facebook, Instagram ve buna benzer pek çok uygulama üzerinden çeşitli paylaşımlar yapmakta ve bu paylaşımlar, birer veri olarak kayıt altında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra her yerde bulunan güvenlik kameraları ile insanların her anı kaydedilmektedir. Tutulan bu kayıtların ise ne zaman, nerede, nasıl karşımıza çıkacağı ve kullanılacağı bir bilinmezlikten ibarettir.

İnsanların son derece kontrol altında olduğu bir dünyada Çin, 2014 yılında ilan ettiği sosyal kredi sistemi ile birlikte bu durumu farklı bir boyuta taşımıştır. Sosyal kredi sistemi kapsamında Çinli vatandaşlar, izlenmekte ve sergiledikleri davranışlar ve tutumlar üzerinden bir vatandaşlık puanına sahip olmaktadır. Sahip olunan vatandaşlık puanının yüksek veya düşük olması göz önünde bulundurularak vatandaşlar, hükümet tarafından ya ödüllendirilmekte ya da cezalandırılmaktadırlar. Çin hükümeti, açık bir şekilde bilgi çağının sunmuş olduğu teknolojiyi insanların gözetlenmesi üzerine kullanmaktadır. Bu kullanımı ise güvenliğin tesisi olarak dile getirmektedir. Buraya kadar bahsedilenler, akıllara George Orwell'in 1984 adlı kitabında anlattığı toplumu getirebilir. Kitap, düzenin devamı ve savaşın olmaması için sisteme diğer bir tabirle Büyük Birader'e ve onun kurallarına insanların nasıl inandığını anlatmaktadır. Hâlbuki kurallara uyulmazsa düzenin bozulacağı sadece bir kurgudan ibarettir. Akıllarda Orwell'in toplumunu çağrıştıran sosyal kredi sisteminin ne olduğu sorusu, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Literatürde sosyal kredi sistemi ile ilgili yer alan çalışmalara göz atıldığında genellikle sosyal kredi sisteminin ne olduğunun (Botsman, 2017; Creemers, 2018; Shen, 2018; Yu, 2018; Kostka, 2019; Lee, 2019) ve bu sistemin ekonomi (Lai, 2019), hukuk (Sithigh ve Siems, 2019), güvenlik (Chorzempa vd., 2018; Chen vd., 2018) gibi alanlara nasıl etki edebileceğinin ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma da ilk grupta yer alan çalışmalara benzer şekilde sosyal kredi sisteminin; geçmiş, günümüzdeki ve gelecekteki olası durumu üzerinde durmaktadır.

Yöntem

Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Öncelikle birincil kaynak olarak Çin Danıştay'ının sosyal kredi sistemi ile ilgili yayınlamış olduğu Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020) belgesi incelenmiştir. Türkçe ve İngilizce olmak üzere çeşitli kitap ve makale gibi ikincil kaynaklardan da faydalanılmıştır. Aynı zamanda sosyal kredi sistemi ile ilgili gazete haberlerinden ve köşe yazılarından bilgi toplanmıştır.

Sosyal Kredi Sisteminin Geçmişi

Sosyal kredi sistemi, Çin Danıştay'ının 14 Haziran 2014'te yayınladığı "Sosyal Kredi Sisteminin İnşası için Planlama Taslağı" belgesi ile ortaya çıkmıştır (Planning Outline, 2014). Ancak bu sistemin oluşum sürecini eskilere götürmek mümkündür. Sonuçta bir sistem veya bir düzen; tek bir günde değil, uzun bir sürecin sonunda meydana gelmektedir. Sosyal kredi sisteminin geçmişi ise Çin'in kurucu lideri olan Mao Zedong'un iktidarlığı dönemine dayandırılır.

labilir. Bu noktada tohumları Mao döneminde atılan sosyal kredi sistemine bakmadan önce, Mao öncesi dönemde yaşananlara göz atmak, sistemin gelişimini anlamak açısından faydalı olabilir.

Beş bin yıllık tarihi geçmişi sürecinde Çin, pek çok farklı hanedan tarafından yönetilmiştir. Bu hanedanlardan sonuncusu ise 1620 ve 1911 yılları arasında Çin'e hükmeden Mançu diğer bir adıyla Qing hanedanlığıdır (Keay, 2011: 402-466). Mançu hanedanlığı döneminde Çin'in Batı ile ticari ilişkileri, o zamana kadar ki en üst seviyesine ulaşmıştır. Ticarete en üst seviyeye ulaşan bu ilişkiler, Batı ile gerçekleşecek olan savaşların da zeminini hazırlamıştır. Çin ve Batı arasında meydana gelen ilk savaş, 1839 ve 1842 yılları arasında gerçekleşen 1. Afyon Savaşıdır (Sander, 2013: 271). Savaşın sonunda kazanan İngiltere olmuş ve Çin ile Nanking Antlaşması imzalanmıştır (Tanilli, 2013: 239). 1856 ve 1860 yılları arasında ise 2. Afyon Savaşı olarak anılan İngiltere ve Fransa'nın Çin'e karşı açtığı ikinci savaş meydana gelmiştir. Yine bu savaşta da Çin kaybetmiş ve İngiltere, Fransa ve Rusya ile Pekin Antlaşmasını imzalamıştır. (Kavala, 2014: 51-53) Afyon savaşlarının ardından Çin'in zayıflığını fırsat bilen Japonya, Ko-re'nin hâkimiyetini ele geçirmek için Çin'e saldırmış ve 1894 ve 1895 yılları arasında süren savaştan Çin, mağlubiyet ile ayrılmıştır (Bilgin, 2010: 43).

Bu yaşananlardan dolayı Çin halkının Mançu hanedanlığına karşı memnuniyetsizliği gün geçtikçe artmaya başlamıştır. 1894 yılında Sun Yat Sen liderliğinde Mançu hanedanlığını devirip yerine cumhuriyet ilan etmek amacıyla ihtilal komitesi oluşturulmuştur (Tanilli, 2013: 240). Böylece ülkede meydana gelen ayaklanmalar daha koordineli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ülkenin dört bir yanından insanlar; meşru monarşi değil, cumhuriyet istediğini gösterilerle dile getirmiştir. 1911 yılında Sun Yat Sen başkanlığında Nanking'de geçici bir hükümet kurulmuştur. Ordusunun kendisine olan sadakatsizliğini bilen ve ordusuna güvenmeyen Mançu hanedanlığı, halkın mücadelesine karşı sert güç kullanmaya yanaşmamıştır. 1912 yılında Mançu hanedanlığı, Çin tahtından vazgeçmiş ve cumhuriyeti devlet şekli olarak kabul ettiğini bildiren bir ferman yayınlamıştır. (Bilgin, 2010: 48) Mançu hanedanlığının sona ermesiyle Sun Yat Sen, Çin'in devlet başkanı olmuştur. Sun Yat Sen'in 1925 yılında ölümünün ardından ise yönetime Çin Milliyetçi Partisi'nden (ÇMP) Çan Kay Şek geçmiştir. 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi (ÇKP), 1923 yılında ÇMP ile birleşerek onun sol kanadını oluşturmuştur (Tanilli, 2013: 240-241). Ancak 1927 yılında Çan Kay Şek, ÇKP başta olmak üzere komünistlere yönelik darbe yaparak onlara karşı bir mücadele başlatmıştır (Doğan ve Özlük, 2017: 138). ÇMP ve ÇKP arasındaki iç savaş, 1949 yılına kadar sürmüştü ve bu iç savaştan ÇKP galip olarak ayrılmıştır. ÇMP lideri Çan Kay Şek Formoza'ya (Tayvan) kaçarken Mao Zedong, Çin Cumhuriyeti yerine kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin liderliğine geçmiştir.

Bu bağlamda şunu söylemek mümkündür ki Çin halkı, uzun bir süre hem dıştan hem içten çatışmalara tanıklık etmiş ve istikrarsız bir süreç geçirmiştir. Yaşanan sıkıntılı sürecin ardından Mao'nun başa geçerek iktidarı eline alması ve Çin'in istikrara kavuşması yönünde adımlar atması, Çin halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ayrıca birazdan bahsedilecek olan Mao'nun liderliğinde gerçekleşen Kültür devrimi; Çin'in istikrarsızlık sürecini tekrar yaşamaması uğruna halkın çoğunluğu tarafından kabul görmüş ve yerine getirilmiştir.

Kültür devrimi, 1966 yılında başlayıp 1976 yılında sona eren Mao Zedong'un Çin halkını "proletarya ruhu" taşıyan bir halka dönüştürme amacıyla ortaya çıkmış bir devrimdir (Sander, 1967: 276). Mao bu devrimi halka, parti bürokratlarının kapitalist bir yol izlediği ve gerici burjuva ideolojisine karşı bir devrimin gerektiği şeklinde açıklamıştır (Dowland, 2004: 1). Kültür devrimi boyunca birçok alanda ÇKP liderliğinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu doğrultuda Kültür devrimi ile oluşan atmosferin daha iyi anlaşılması adına bazı değişikliklerden aşağıda bahsedilmektedir.

Kültür devriminin etkilerinin en çok hissedildiği alanlardan biri, sosyal hayattır. Devrim sürecinde insanların hayatları sürekli kontrol altında olmuş ve istenilenlere karşı çıkanlar şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Bunun örneklerinden ilki, saç şeklinin ve giyim tarzının Par-

ti'nin deyimiyile 'burjuva' şeklinde olması yasaklanmış ve bunun kontrolü kolluk kuvvetleri tarafından yapılmıştır. (Phillips, 2016) Bu durumdan Sami Kohen (1982: 11-12) "Fabrikalardaki işçiler, komünlerdeki çiftçiler, üniversitedeki profesörler, lisedeki öğrenciler, anaokulundaki çocuklar, memurlar, gazeteciler, hostesler, parkta dinlenen emekliler, subaylar, yöneticiler hepsi aynı tipte görünüyordu. Herkes gri veya lacivert renk pantolonun, yakası kapalı ceketlerin içindeydi. Sakallı veya bıyıklı tek bir kişi yoktu" şeklinde bahsetmektedir. İkinci olarak Halk Kurtuluş Ordusu'nun Başkanı Lin Biao, Mao'nun sözlerini bir araya getirerek 'Kırmızı Kitap' olarak bilinen 'Başkan Mao'dan Alıntılar' kitabını hazırlamış ve ÇKP'ye olan bağlılığını ve ideolojiye olan sadakatini göstermek için orduda okutmuştur. Ardından tüm Çinliler kitabı incelemeye ve kitabın pasajlarını ezberlemeye başlamıştır. Kırmızı Kitap'ın okunması ÇKP tarafından yapılmaya zorunlu bırakılan bir durumdan ziyade halkın ÇKP'ye bağlılığını göstermek için yaptığı bir eylemdir. Üçüncü olarak lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan Kızıl Muhafızlar adıyla anılan bir grup genç, devrimci kimliğe sahip olmadığını ve Parti'nin çabalarını gönülden destelediğini düşündükleri insanları tespit etme ve onları cezalandırma girişiminde bulunmuştur. (Spence, 2001) Toplum, devletin kolluk kuvvetlerinin yanı sıra Kızıl Muhafızların da sıkı gözetimi altında olmuştur. Hatta sokaklarda, dükkânlarda, lokantalarda, resmi dairelerde, otellerde, havaalanlarında ve akla gelebilecek her yerde bulunan Mao posterleri, heykelleri ve sözleri de bir nevi "Büyük birader sizi izliyor" dercesine insanlara sürekli izlenildiklerini hatırlatmıştır.

Kültür devriminden etkilenen alanlardan bir diğeri de eğitimidir. Eğitim sisteminin işe yönelik ideoloji temeline dayalı olmasını isteyen Mao, eğitimde teorik kısma değil, teknik kısma odaklanılması gerektiğini düşünmüştür (Leff, 2019: 11) Mao, eğitim sisteminde öğrenim süresinin kısaltılmasını ve ihtisas ve tekniğin öne çıkmasını kurgulamıştır. Bahsedilen bu sistem, 1970 yılında üniversitelerin açılması ile birlikte eğitim hayatına geçirilmiştir. Eskiden 4 ile 6 yıl arasında olan üniversite öğrenim süresi, 2 ile 3 yıla indirilmiştir. (Kohen, 1982: 66-69) Üniversite eğitiminin ardından mezun öğrencilere, fabrika ve çiftliklerde iş verilmiştir (Tao vd., 2006).

Devrim boyunca Çin'de çalışma alanında da belli başlı değişiklikler meydana gelmiştir. Fabrikalardan komünlere, hastanelerden belediyelere, üniversitelerden mağazalara kadar Çin'deki bütün kuruluşların yönetimi Devrimci Komitelere bırakılmıştır. Bu sayede çalışma yerlerinin kontrol altında olması ve çalışma yerlerinde Parti'nin ideolojisi dışında bir tutumun sergilenmemesi gözetilmiştir. Çalışma alanındaki diğer bir değişiklik ise bütün aydınların ve memurların ve hatta dış ülkelerdeki Çinli diplomatların her yıl belirli bir süre, köy ve fabrikalara giderek çalışmaları ve kendilerini oradaki emekçilerle bir saymaları mecburiyetinin konmasıdır. (Kohen, 1982: 62-62) Bu mecburiyetin sebebi ise Mao tarafından "Entelektüeller de birer emekçidir" sözleriyle açıklanmıştır (Song, 2009: 5).

Sonuç olarak Kültür devrimi süreci içerisinde toplumun uyması gereken bazı kurallar getirilmiş ve insanların bu kurallara uygun olarak davranıp davranmadığı sürekli kontrol edilmiştir. Toplum içinde bu düzeni sorgulayan insanlar mevcut olsa da toplumun büyük bir kısmı, Parti'nin ideolojisine sadık kalmış ve Parti tarafından öne sürülen burjuva ideolojisine karşı savaşıldığı düşüncesine inanarak bir mücadele vermiştir. George Orwell'ın (2013: 313) dediği gibi "Bir kez teslim olmayagör, gerisi kendiliğinden geliyordu". Çin halkı, Komünist Parti'nin isteklerinin doğruluğuna bir kere inanmıştı ve bundan sonra istenilenleri yerine getirmek pek de zor değildi. Bu inancın oluşmasında, belki Çin'in uzun bir dönem istikrarsız ve zorlu bir süreç geçirmesi belki Mao döneminde aşırı derecede kontrol altında yaşamının verdiği korku belki de bir iktidarın varlığının verdiği güven etkili olmuş olabilir. Her ne sebeple olursa olsun Çin halkının Kültür devrimi ile miras aldığı Parti'ye olan inanç, 21.yüzyılda da halen devam etmektedir. Bu yüzden sosyal kredi sisteminin uygulanabileceği en uygun ülke Çin'dir.

Sosyal Kredi Sisteminin Bugünü

Sosyal kredi sisteminden, ilk olarak 23 Mart 2007 yılında yayınlanan ‘‘Danıştay Genel Dairesinin Sosyal Kredi Sisteminin İnşa Edilmesine İlişkin Görüşleri’’ adlı belgede bahsedilmiştir. Fakat bu belgede bahsedilen sistem, sadece ekonomi alanı özelinde konuyu ele aldığı için ‘ekonomi kredi sistemi’ olarak düşünülebilir. 2014 yılında yayınlanan ‘‘Sosyal Kredi Sisteminin İnşası için Planlama Taslağı’’ belgesi ile ortaya çıkan sistem, ekonomi alanından ziyade birçok alanı içine alacak biçimde genişletilmiştir. (Shen, 2018: 22) Bu sosyal kredi sistemi altında Çinli vatandaşlar; idari işler, ticari faaliyetler, sosyal davranış ve hukuk sistemi olmak üzere dört alanda değerlendirilecektir (Planning Outline, 2014). Diğer bir deyişle insanların, bu alanlarda sergilediği davranış ve tutumlar oylamaya tabi tutulacak ve bu oylama sonucunda vatandaşlar ödüllendirilecek veya cezalandırılacaktır. Çin hükümeti, 2020 yılına kadar ödül ve cezalandırma mekanizmasını tüm vatandaşları kapsayacak şekilde uygulamayı planlamaktadır (Xinhuanet, 2014). Ancak 2020 yılı içinde ödül ve cezalandırma mekanizması, henüz tüm Çinli vatandaşlara yönelik uygulamaya geçmemiştir.

Sosyal kredi sistemi ile hükümetin hedeflediği, Çin toplumunda ‘güven’ ortamının sağlanmasıdır (Bach, 2020: 490). Pekin; sistemin, sağlam bir şekilde yerine getirilmesi halinde toplumu bir bütün olarak geliştireceğine ve gıda güvenliğinden finansal hizmetlere erişim eksikliğine kadar değişen sorunları çözeceğine inanmaktadır (Chen vd., 2018: 1). Şimdiye kadar sekiz şirket ve otuzdan fazla belediye, sosyal kredi sisteminin pilot testi için yeşil ışık yakmıştır (Yu, 2018). Devletin ödül ve ceza sisteminin uygulanabileceği algoritmaları yapması için yetki verdiği sekiz şirket; WeChat, Weibo, SesameCredit (ZhimaCredit), Alibaba alışveriş platformu ve AliPay gibi uygulamalarla sosyal kredi sistemini hayata geçirmeye başlamıştır (Botsman, 2017). Aynı zamanda Şanghai, Guizhou, Rongcheng gibi birçok belediyede de sosyal kredi sistemine yönelik bazı adımlar atmıştır (Shen, 2018: 26-27).

Sosyal kredi sisteminin işleyişi ise yukarıda bahsedilen türde uygulamalar ve şehrin her yerinde bulunan güvenlik kameraları ile insanların izlenmesi üzerine dayanmaktadır. Aynı zamanda Çinli yetkililer, yapay zekâ stratejilerini kullanarak veri tabanlı sistemi genişletmeyi planlamaktadır (Creemers, 2018: 26). Böylece sosyal kredi sisteminin insanlar üzerindeki kontrolü daha sıkı bir şekilde gerçekleşecektir. Bu izleme süreci içinde insanların yapmış olduğu her şey puanlanacak ve bu puanlama sonucunda insanlara bir ödül veya ceza biçilecektir. Mesela bir kişinin; mağazalardan veya çevrimiçi olarak satın aldıkları, nerede zaman geçirdiği, arka-daşlarının kim olduğu ve onlarla nasıl etkileşimde bulunduğu, içerik izlemek veya video oyunları oynamak için kaç saat harcadığı, faturaları ve vergileri ödemediği veya ödemediği, gönüllü işlere katılımı ve ailesini ne sıklıkla ziyaret ettiği gibi pek çok davranışı ve tutumu değerlendirilerek bir vatandaşlık puanı oluşturulacaktır (Botsman, 2017 ve Jinwoo, 2017). Bu noktada, kişinin vatandaşlık puanı yüksekse kişi çeşitli ödüllere hak kazanmaktadır. Örneğin; 600 puana ulaşanlar Alibaba üzerinden alışveriş yapmak için yaklaşık 5000 yuan kredi alabilme; 650 puana ulaşanlar depozito vermeden araba kiralayabilme, otellerde hızlı check-in ve Pekin Uluslararası Havaalanında VIP check-in yapabilme; 666 puana ulaşanlar Ant Finans Hizmetlerinden 50,000 yuana kadar nakit kredi çekebilme; 700 puana ulaşanlar hiçbir belgeye gerek olmaksızın Singapur seyahatine başvurma; 750 puana ulaşanlar hızlı bir şekilde Shengen vizesine başvurma hakkına sahip olmaktadır (Botsman, 2017).

Vatandaşlık puanı düşük olan kişilere ise yaptırımlar uygulanmaktadır. Örneğin; seyahat yasağı, devlet dairelerindeki iş başvurularının reddedilmesi, çocuklarının özel okula erişiminin kapatılması, sigorta ve kredi yasağı, gazetecilik gibi mesleklerde çalışma yasağı, internet hızının düşürülmesi, restoranlara sınırlı erişiminin olması ve işçi alma engeli gibi cezalar uygulanmaktadır (Yu, 2018 ve Botsman, 2017). Ayrıca vatandaşlık puanı, sadece hükümet tarafından verilen ödül veya ceza şeklinde kendini göstermemektedir. Vatandaşlık puanı; insanların aile, arkadaş ve her türlü ikili ilişkilerinde de kendini göstermektedir (Creemers, 2018: 3). İn-

sanlar, vatandaşlık puanının düşmemesi için arkadaş seçimine özellikle dikkat etmektedir. Bunun yanı sıra vatandaşlık puanı yüksek olan kişilerin, eş bulması da daha kolay olmaktadır (Lee, 2019).

Berlin Freie Üniversitesinde profesör olan ve Çin üzerine çalışmalar yürüten Genia Kostka, sosyal kredi sisteminin halk tarafından nasıl karşılandığı üzerine bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. 2018 yılının Şubat ve Nisan ayları arasında yapılan ankete, 14 – 65 yaş aralığında olan ve internet kullanan 2209 kişi katılmıştır. Anket sonucunda ise katılımcıların sosyal kredi sistemini çok yüksek düzeyde onayladığı görülmüştür. Katılımcıların %80’den fazlası sosyal kredi sistemini ticari uygulamalar için kullandığını ve %7’si ise yerel yönetim için kullandığını belirtmiştir. Ayrıca sosyal kredi sisteminin; yaşlı, yüksek gelirli, şehirde yaşayan, eğitim seviyesi yüksek ve erkek olan kişiler tarafından daha belirgin olarak desteklendiği ortaya çıkmıştır. (Kostka, 2019: 1587) Anket sonuçları göstermektedir ki sosyal kredi sisteminin olumlu bir amaca hizmet etmek için var olduğu, katılımcılar tarafından kabul edilen görüştür. Yine anket sonuçlarından anlaşıldığı üzere sosyal kredi sistemi, belli başlı alanlarda gerçekleştirmekte ve isteyen istediği alana yönelik bu uygulamayı kullanmaktadır.

Çin halkının yanı sıra Çin’deki iş sektörünün de bu sistemi nasıl karşılayacağı merak edilen diğer bir konudur. Bu konu hakkında bir anket veya saha çalışması henüz mevcut değildir. Ancak ekonomi içinde yer alan bazı kişilerin, sosyal kredi sistemi üzerine açıklamaları mevcuttur. Yapılan açıklamalar perspektifinde iş sektörünün, sosyal kredi sistemine yaklaşımı hakkında fikir yürütmek olasıdır. Huawei Teknolojileri şirketinde strateji planlaması üzerine çalışan William Genevoso’ya göre sistem, prensipte olumlu bir gelişmedir. Fakat sistemin sopadan çok havuçlara odaklanması gerekmektedir. Örneğin; işletmelere yönelik olarak finansman ve vergi indirimi gibi ödüller getirilebilir. (Lai, 2019) Çin’in en üst ekonomi planlamacısının başkan yardımcısı olan Lian Weiliang da Genevoso’nun söylediklerinin paralelinde bir açıklama yapmıştır. Lian’a göre sistem içinde cezalar olmamalı ve daha çok ödüller ile iyi vatandaş olmak cesaretlendirilmelidir. (Han, 2019) Her iki kişinin görüşlerinden, sosyal kredi sisteminin faydalı olabileceği ancak cezalandırma noktasında devletin daha yapıcı davranmasının daha iyi sonuçlar doğurabileceği kanısına varılmaktadır.

Sonuç olarak sosyal kredi sistemi, toplumda güvenin temin edilmesi için uygulamaya konulan bir sistemdir. Bu güvenin temin edilme şekli ise vatandaşların sürekli kontrol altında tutulmasıdır. Kontrol altında olan insanlar, davranış ve tutumları üzerinden puanlanmakta ve bu puan, vatandaşlık puanı olarak insanlara ödül veya ceza şeklinde geri dönmektedir. Günümüzde tüm Çinli vatandaşları kapsamayan ancak 2020 yılı içinde herkesi kapsamaya planlanan sistem, toplumda güven ve şeffaflık sağlanacağına inanan halk tarafından kabul edilmiş görünmektedir. George Orwell’in (2013: 237) belirttiği üzere “Yurttaşlara, devlet idaresine tam bir boyun eğiş dayatılmamıştı. Tüm yurttaşların tümüyle aynı fikirde olması sağlanmıştı”.

Sosyal Kredi Sisteminin Geleceği

Sosyal kredi sistemi, henüz tüm Çinli vatandaşları kapsamamaktadır ve tüm mecralarda da uygulanmaya geçmemiştir. Bu yüzden sosyal kredi sisteminin geleceği hakkında kesin yargılarda bulunulması doğru değildir. Ancak sosyal kredi sistemine yönelik sorular sormak ve sistemin gidişatı üzerine tahminlerde bulunmak mümkündür. Bundan dolayı bu kısımda sosyal kredi sisteminin uygulanması sonucunda ortaya çıkabilmesi muhtemel sorular incelenmektedir.

Sosyal kredi sistemi ile ilgili ilk akla gelen sorulardan biri, devletin insanlarla ilgili topladığı bu kadar verinin nasıl güvende kalabileceğidir. Sosyal kredi sistemi, kayıt altına alınan verilerin kapsamı ve IP adreslerinin sızma potansiyeli gibi meseleleri içinde barındırmaktadır (Lai, 2019). Veri toplayıcılar -bir uygulama, kişi veya hükümet- kişinin açığa vurmuş olduğu bilgileri toplamakta ve daha sonra başka kuruluşlara satabilecekleri demografik göstergelere dayanarak profiller oluşturmaktadır. (Lee, 2019) Bu durum ise kişinin; özel hayatı, iş hayatı ve

sosyal hayatı içinde tedirginlik ve korku içinde yaşaması sorununu doğurmaktadır. Çünkü kişi, sürekli olarak yaptıklarını sorgulamakta ve bunların bir gün bir yerde karşısına nasıl çıkabileceği gibi düşüncelere odaklanmaktadır. Bu noktada Çin hükümeti, verilerin güvenliğinin sağlanması ve kötüye kullanımının engellenmesi ile ilgili olarak 2017 yılında Siber Güvenlik Yasası çıkarmıştır (Chen vd, 2018: 27). Velâkin veriler toplandığı sürece onların ne kadar güvende olduğu her zaman bir muamma olarak kalacaktır.

Bir diğer soru ise sosyal kredi sistemi üzerinden puanlanan kişi, gerçekte olduğu kişi ile ne kadar bağlantılıdır. Sonuçta sistem ödüllendirme ve cezalandırma üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı da insanlar ödüllerden faydalanmak için kendilerini sisteme uygun olarak şekillendirme eğiliminde olabilir diğer bir deyişle oyunu kurallarına göre oynayabilirler. Konuyla ilgili olarak Northeastern Üniversitesinde psikoloji alanında profesör olan David Desteno, “insanlar iyi ve dürüst olduğunu göstermek için puanlarını değiştirmenin yollarını bulmaya çalışacak” demektedir. Puanlama sistemi insanları yargıladığı sürece insanlar kendileri gibi olmaya daha az istekli olmaktadır. (Lee, 2019) Buna bir örnek verecek olunursa Çinli bir vatandaş, video oyunları almayı sevdiğini dile getirmekte ancak sistemin bu tür satışlara düşük puan verdiği için yakınmaktadır (Hatton, 2015). Bu doğrultuda bu kişinin video oyunu almaktan vazgeçmesi ve onun yerine yüksek puan getiren ürünleri satın almaya yönelmesi muhtemeldir. Çin’deki bu durumu Rachel Botsman (2017) Orwell’in 1984’ü ve Pavlov’un köpeklerinin buluşması olarak yorumlamaktadır. Kişi, iyi bir vatandaş gibi davranmakta ve ödülü hak etmektedir. Bunun tam tersi bir durumun olması da muhtemeldir. Mesela; kişi normal hayatta dürüst ve iyi biridir ancak vatandaşlık skoru düşük olabilir. Kişi, belki bilgisayar oyunu almakta belki gönüllü çalışmalara katılmamaktadır. Bu davranışları yüzünden kişinin düşük bir vatandaşlık puanına sahip olması, kötü biri olduğu şeklinde yorumlanabilir mi?

Başka bir soru da sosyal kredi sisteminin güvensizlik ortamı doğurabileceğiyle ilgilidir. Güvensizlik sorunun ortaya çıkmasına etki eden durum ise yukarıda bahsedilen insanların numara yapma eğilimidir. Bu eğilimden dolayı insanlar, kimin gerçekten ne düşündüğünü ve hissettiğini anlayamayabilir ve çevresindeki insanlara şüpheli bir şekilde yaklaşabilir. Bu yaklaşım ise beraberinde güven sorununu getirmektedir. Desteno göre sosyal kredi sistemi içerisindeki insanlar, biriyle iletişim kurmanın maliyetlerini, risklerini ve faydalarını değerlendirebilir çünkü bu iletişim, onun itibarına etki edebilir (Lee, 2019). Çin’deki bu durum aslında pek de yeni sayılmaz. Uzmanlar, Çin’de Kültür devrimi ve komünist partinin iktidara geldiği ilk zamanlar yapmış olduğu diğer kampanyaların, Çin’de güvenin ölmesine sebep olan nedenlerden biri olabileceğini belirtmektedir (Magnier, 2006). Bu doğrultuda söylemek mümkündür ki insanlar, kontrol altında tutulmakta ve bunun sonucunda ödüllendirilmekte veya cezalandırılmakta ise güven sorununun ortaya çıkması mümkündür. Diğer bir söylemle insanlar, ödüle giden yolda sadece kendilerine güvenmeleri gerektiğini düşünebilir. Bu noktada şu akla gelebilir Kültür devriminde insanlar, ideolojiye hizmet etmekteydi ama sosyal kredi sistemi ile birlikte toplum-da güven inşasına hizmet etmektedir. Ancak şu hatırlanmalıdır, amacın ne olduğu önemlidir ama sonunda bir ödül olduğu sürece rekabet ve güvensizlik ortamının doğması kaçınılmazdır. Yükselen şüphe ve azalan sosyal güven yüzünden Çin’de insanlar, arkadaşlarını hatta aile üye-lerini şikâyet etmeye çoktan başlamıştır (Botsman, 2017).

Son olarak bir diğer soru ise cezaların insan hayatına etkilerinin ne boyutta olacağıdır. Sosyal kredi sistemi içinde insanlara verilen cezalar, kişinin hayatına önemli derece etki edilecek türdendir. Hatırlanacağı üzere kişiye; işçi alma yasağı, işten çıkarılma, çocuğunun özel okullara erişiminin engellenmesi gibi cezalar vatandaşlık puanı çerçevesinde verilmektedir. Bu cezaların ise insanların hayatlarında kalıcı bir etki bırakması olasıdır. Ki bunla ilgili bazı haberler de bulunmaktadır. Çinli bir gazeteci olan Liu Hu, kendisine açılan hakaret davasını kaybettikten sonra tren ve uçak bileti satın almak için seyahat uygulamalarına giriş yapamamış, sosyal medya hesapları sansürlenmiş ve kapatılmış ve ev hapsine alınmıştır. Özür dilemesine ve para cezasını ödemesine rağmen durumunda bir değişiklik yapılmamıştır. (Lee, 2019) Bir başka

habere göre üniversiteye giriş sınavından yüksek puan alan bir öğrenci, ailesinin sahtekâr olarak sınıflandırılması yüzünden prestijli üniversiteler tarafından reddedilmiştir. Ancak bu haberin bir söylenti olduğu ve böyle bir durumun gerçek olmadığı yetkili merci tarafından belirtilmiştir. (Han, 2019) Fakat bu haber bir söylenti olsa dahi bu tarz durumların Çin’de gerçekleşme ihtimali yüksektir. Çünkü sosyal kredi sisteminin işleyişi içinde bu yönde cezalar mevcuttur.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal kredi sistemi, 2014 yılında gönüllülük esasına dayalı olarak Çin’de uygulamaya koyulan bir sistemdir. 2020 yılında ise sistemin tüm Çinli vatandaşları kapsamı planlanmaktadır. Sosyal kredi sistemi, vatandaşların izlenmesi ve puanlanması üzerine inşa edilmiştir. Çin hükümeti, bu şekilde toplumda güven ortamının sağlanacağına inanmaktadır. Çin hükümeti tarafindan ortaya çıkarılan bu sistem, çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, sosyal kredi sisteminin geçmişi, bugünü ve geleceği sırasıyla üç başlık altında ince-lenmiştir.

Çalışmada ilk olarak Mao Zedong öncesi dönemde yaşananlardan kısaca bahsedilmiştir. Bu kapsamda Mançu hanedanlığı yönetiminde ülkenin yaşadığı istikrarsızlıklar, Afyon Savaşları, Japon saldırısı ve sonrasında meydana gelen ÇMP ve ÇKP arasındaki iç savaş ele alınmıştır. Uzun bir dönem Çin’de istikrarsız bir havanın hâkim olması, halkı maddi ve manevi olarak yıpratmıştır. İstikrarlı bir Çin’e kavuşma arzusu içinde olan halk, 1949 yılında Mao Zedong’un başa geçmesini hoşnutlukla karşılamıştır. İktidarlığını pekiştirmek isteyen ve Çin’de bir proletarya toplumu oluşturmak isteyen Mao, 1966 yılında Kültür devrimini başlatmıştır. Bu devrim boyunca Çinli vatandaşların uyması gereken çeşitli kurallar getirilmiştir. Çalışmada da açıklandığı üzere sosyal hayattan iş hayatına, eğitimden kılık kıyafete kadar uyulması gereken kurallara halkın uyup uymadığı sürekli kontrol edilmiştir. Bu kapsamda Çin halkının, hükümetin isteklerini yerine getirmeye ve sürekli kontrol altında yaşamaya uzun bir süre mahkûm kaldığı söylenebilir.

Çalışmada ikinci olarak Çin Devlet Başkanı Xi Jinping liderliğinde Çin halkının yeni kurallar ve kontrol silsilesi altına nasıl girdiği incelenmiştir. Bu sefer ki kontrol mekanizmasının amacı ise toplumda güvenin inşası olarak belirlenmiştir. Sosyal kredi sisteminin geçmişi başlığı altında Mao’nun Kültür devriminin ele alınmasının sebebi bundan dolayıdır. ÇKP’nin halka söylediği amaçlar farklı olsa da sistemin içeriği aynıdır: kurallar ve kontrol. ÇKP’nin devlet kapsamlı kontrol hedefleri, sosyal kredi sistemi projesiyle başlamamıştır ve bununla da son bulmayacaktır (Chen vd., 2018: 35). 21. yüzyılda ortaya çıkan sosyal kredi sistemi ile halkın davranış ve tutumları izlenmekte ve bunun sonucunda bir vatandaşlık puanı belirlenmektedir. Vatandaşlık puanı ise beraberinde ödüller ve cezalar getirmektedir. Sosyal kredi sisteminin halk tarafından nasıl karşılandığı üzerine bir anket yapan Genia Kostka, katılımcıların yüksek oranda bu sisteme olumlu baktığı sonucuna ulaşmıştır. Henüz bir anket çalışması mevcut olmasa da iş sektöründen olan William Genevoso ve Lian Weiliang de sosyal kredi sistemini olumlu karşılamakta ancak ödüllerin maksimize edilmesinin daha iyi olabileceğini belirtmiştir.

Çalışmada son olarak ise sosyal kredi sisteminden dolayı meydana gelebilecek bazı sorunlar analiz edilmiştir. Bu sorunlar; veri güvenliği, sergilenen kişiliğin doğruluğu, güvensizlik ortamı ve cezaların etkileri olarak sıralanmıştır. Çin hükümeti tarafından sosyal kredi sistemi ile toplum içinde güven tesis edilmek isteniyorsa bahsedilen güvenle ilgili sorunlara çözüm bulunması önemli bir husustur.

Dünya üzerinde eşi benzeri olmayan sosyal kredi sisteminin getirilerinin ve götürülerinin neler olacağı hâlen bir muammadır. Ancak sosyal kredi sisteminin konuşulduğu bu günlerde George Orwell’in (2015: 116) “Bir zamanlar uçağın sınırları kaldıracağından söz edildi bizlere. Oysaki uçak ciddi bir silah olduğundan beri sınırlar kesinlikle geçilemez bir hâle geldi. Bir zamanlar radyonun uluslararası anlaşma ve işbirliğini teşvik edeceği umuluyordu; hâlbuki bir ulusu diğerinden tecrit etmenin aracı hâline getirildi” sözleri manidardır.

Kaynakça

- Bach, J. (2020). The Red And the Black: China's Social Credit Experiment As a Total Test Environment. *The British Journal of Sociology*, 71 (3), 489-502.
- Bilgin, H. (2010). *Stratejik Çin* (1. Baskı). Ankara: USAK Yayınları.
- Botsman, R. (2017). *Big Data Meets Big Brother as China Moves to Rate Its Citizens*. <https://www.wired.co.uk/article/chinese-government-social-credit-score-privacy-invasion> (08.05.2020).
- Chen, Y. J., Ching, F.L. ve Han, W.L. (2018). "Rule Of Trust": The Power And Perils Of China's Social Credit Mega Project. *Columbia Journal of Asian Law*, 32 (1), 1-36.
- Chorzempa, M., Triolo, P. ve Sacks, S. (2018). China's Social Credit System: A Mark of Progress or a Threat to Privacy?. *Policy Brief*.
- Clement, J. (2020). *Number of Social Network Users Worldwide from 2017 to 2025*, <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/> (23.08.2020).
- Creemers, R. (2018). China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control. *SSRN Working Paper*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3175792 (08.05.2020).
- Doğan, F. ve Özlük, E. (2017). Çin'deki Komünist Devrim Süreci ve Bolşeviklerin Politikaları: 1921-1949. *Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara.
- Dowland, J. (2004). The Chinese Cultural Revolution: A Historiographical Study. *HST 300 History Methods*. USA: University of Mississippi.
- Han, M. (2019). *China Vows Bad 'Social Credit' Scores Won't Hurt People's Rights*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-07-19/china-vows-bad-social-credit-scores-won-t-hurt-people-s-rights> (12.05.2020).
- Hatton, C. (2015). *China 'Social Credit': Beijing Sets Up Huge System*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-34592186> (15.05.2020).
- Jinwoo, K. (2017). *Orwell's Nightmare: China's Social Credit System*, <http://en.asaninst.org/contents/orwells-nightmare-chinas-social-credit-system/> (12.05.2020).
- Kavala, C. F. (2014). *Doğu Uyanyor Çin Devrim Tarihi* (1.Baskı). İstanbul: RESSE Yayınları.
- Keay, J. (2011). *Çin Tarihi* (1. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kohen, S. (1982). *Değişen Çin* (1.Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Kostka, G. (2019). China's Social Credit Systems and Public Opinion: Explaining High Levels of Approval. *New Media & Society*, 21 (7), 1565-1593.
- Lai, K. (2019). *Primer: China's Social Credit System*, <https://www.iflr.com/Article/3904429/PRIMER-Chinas-social-credit-system.html> (09.05.2020).
- Lee, J. W. (2019). *Your Life as a Number*, <https://www.psychologytoday.com/us/articles/201906/your-life-number> (09.05.2020).
- Leff, A. A. (2019). The Impact of Interrupted Education on Earnings: The Case of China's Cultural Revolution. *A Senior Thesis*. USA: The Faculty of the Department of Economics Bates College.
- Magnier, M. (2006). *A Crisis of Trust Takes a Toll on Chinese Society*, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-sep-24-fg-trust24-story.html> (17.05.2020).
- Orwell, G. (2013). *1984*. (42. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2015). *Balinanın Karnında* (4. Baskı). İstanbul: Sel Yayınları.
- Phillips, T. (2016). *The Cultural Revolution: All You Need To Know About China's Political Convulsion*, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/11/the-cultural-revolution-50-years-on-all-you-need-to-know-about-chinas-political-convulsion> (10.05.2020).
- Planning Outline. (2014). *Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020)*, <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/> (10.05.2020).
- Sander, O. (1966). Çin Halk Cumhuriyetinde Büyük Proleter Kültürel İhtilal. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 21 (4), 275-297.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* (25. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Shen, C.F. (2018). Social Credit System in China. *Panorama*, 21-31.
- Sithing, M.D. ve Siems, M. (2019). The Chinese Social Credit System: A Model for Other Countries?. *EUI Working Papers*.
- Song, L. (2009). The Effect of the Cultural Revolution on Educational Homogamy in Urban China. *Social Forces*, 88 (1). 257-270.
- Spence, J. (2001). Introduction to the Cultural Revolution. *The Search for Modern China*. USA: Stanford University.
- Statista Research Department. (2020). *Number of Mobile Phone Users Worldwide from 2015 to 2020*, <https://www.statista.com/statistics/274774/forecast-of-mobile-phone-users-worldwide/> (23.08.2020).

Tanilli, S. (2013). *Uygarlık Tarihi* (29. Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Tao, L., Berci, M., Wayne, H. (2006). *Historical Background: Expansion of Public Education*, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/ref/college/coll-china-education-001.html#peoples2> (11.05.2020).

The Transparent Self Under Big Data Profiling: Privacy and Chinese Legislation on the Social Credit System. *The Journal of Comparative Law*, 12 (2), 356-378.

Xinhuanet. (2014). *China Outline sIts First Social Credit System*, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-06/27/c_133443776.htm (13.05.2020).

Yu, K. (2018). *Big Brother is Coming: Inside China's Plan to Rate Its 1.3 Billion Citizens*, <https://www.sbs.com.au/news/big-brother-is-coming-inside-china-s-plan-to-rate-its-1-3-billion-citizens> (12.05.2020).